

УДК 378.12:379.8

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/31.213784>**Оксана ТУР,***orcid.org/0000-0002-8094-687X**доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
(Кременчук, Полтавська область, Україна) oktur@ukr.net***Вікторія ШАБУНІНА,***orcid.org/0000-0001-7957-3378**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
(Кременчук, Полтавська область, Україна) shabuninaviktoria@gmail.com*

ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБИСТІСНОМУ РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття має на меті довести важливість культурно-дозвіллевої діяльності та розкрити її роль у саморозвитку викладачів закладів вищої освіти. У роботі розглянуто найбільш важливі особливості культурно-дозвіллевої діяльності, серед яких стійка потреба людини в ній, різноманітність такої діяльності, сформованість її ієрархічної структури з урахуванням психологічного, культурного та професійного значення. Наголошено, що завдання, зміст і цілі дозвіллевої діяльності залежать від рівня розвитку, морального сприймання світу, культурного та духовного виховання індивіда.

З огляду на основні види професійної діяльності викладача ЗВО, основними напрямками його професійного особистісного розвитку є самовдосконалення в науковій, методичній та дослідницькій сферах.

З'ясовано, які професійно значущі якості особистості найбільшою мірою впливають на процес особистісного розвитку викладачів. Ці якості доцільно розглядати в аспекті гностичних, комунікативних та організаційних видів особистісних якостей. Досліджуючи дозвіллеву діяльність як чинник професійного самовдосконалення викладача університету, варто звернути увагу і на його індивідуально-творчий потенціал, що забезпечує певний рух усього суспільства.

У статті названо умови, за яких відбувається сприятливий розвиток індивідуально-творчого потенціалу викладача ЗВО. Найдоцільнішими з них вважаємо спрямованість професійної діяльності викладача на розвиток творчої самореалізації, актуалізацію сприйнятливості до нового як показник творчої активності та ціннісного ставлення викладача до творчості, розвиток якостей творчої особистості, умінь викладачів ЗВО під час рефлексивно-оцінної діяльності, оцінку та вдосконалення творчого стилю у професійно-педагогічній діяльності.

Доведено, що під час опанування педагогами професійно орієнтованих видів дозвілля вагома роль належить тьюторській підтримці дозвіллевої діяльності та системі підвищення кваліфікації, реалізованій безпосередньо в освітньому просторі ЗВО. Тьютори вивчають різні форми презентацій дозвіллевої діяльності, активно залучаючи викладачів університетів до організованого професійно орієнтованого дозвілля.

Проаналізовано результати опитування, проведеного з метою з'ясування основних напрямів культурно-дозвіллевої діяльності викладачів ЗВО та визначено головні орієнтири дозвіллевої активності педагогів. З'ясовано, що більшість викладачів використовує вільний час для вдосконалення педагогічної майстерності, розширення професійних знань, вивчення спеціальної наукової літератури. У вільний час викладачі університетів читають сучасну та класичну художню літературу, займаються образотворчим мистецтвом, фотографією, вивчають іноземні мови, відвідують театри, музеї, галереї, кінотеатри, займаються спортом тощо. Безсумнівно, викладачі часто спілкуються з колегами, студентами, представниками ЗМІ, беруть участь у науково-популярних теле- та радіо-програмах тощо. Усе це дає їм змогу підвищувати ефективність професійної та педагогічної діяльності.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, викладач ЗВО, дозвілля, культурно-дозвіллева діяльність, дозвіллевий потенціал, професійний саморозвиток, самовдосконалення викладачів.*

Oksana TUR,*orcid.org/0000-0002-8094-687X**Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor,
Professor at the Department of Humanities, Culture and Art
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
(Kremenchuk, Poltava region, Ukraine) oktur@ukr.net*

Viktorii SHABUNINA,

orcid.org/0000-0001-7957-3378

Candidate of Philology, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Humanities, Culture and Art of Kremenchuk Mykhailo

Ostrohradskyi National University

(Kremenchuk, Poltava region, Ukraine) shabuninaviktoria@gmail.com

IMPORTANCE OF CULTURAL AND LEISURE ACTIVITIES IN PERSONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article deals with the most significant features of cultural and leisure activities. Among them are the individual's sensible and steady need in such activities; its diversity; a certain hierarchical structure, the levels of which are distributed in accordance with the psychological, cultural and professional significance. In addition, the purpose, objectives and content of leisure activities are determined by the individual depending on his level of development, moral perception of the world, cultural and spiritual education.

Taking into account the main types of professional activity of a teacher of a higher education institution, the main directions of his/her professional personal development are self-improvement in scientific, methodical and research spheres.

It's found out which professionally significant personal qualities have the greatest impact on the process of teachers' professional self-improvement. These qualities are expedient to be considered in the aspect of gnostic, communicative and organizational types of personal qualities. In our opinion, while researching leisure activities as a factor of professional self-development of University teachers, one cannot ignore their individual and creative potential, as it provides a certain progressive movement of the whole society.

The process of favourable development of individual and creative potential of a teacher makes provision for certain conditions in higher education institutions, the most appropriate of which, in our opinion, are the following: 1) the focus of the teacher's professional activity on the development of his/her creative self-realization; 2) actualization of susceptibility to the new as an indicator of the teacher's creative activity and value attitude to creative work; 3) development of qualities of a creative personality, skills of University teachers in the process of reflexive and estimative activity; 4) assessment and improvement of creative style in conducting professional and pedagogical activities.

It is proved that a significant role belongs to the tutoring support of leisure activities and the advanced training system implemented directly in the educational space of higher education institutions during the mastering professionally oriented types of leisure by teachers. Tutors prepare presentations of various leisure activities forms, analyze its necessary types, actively involving teachers in organized and professionally oriented leisure.

The results of a poll conducted to find out the main directions of cultural and leisure activities of University teachers were analyzed and the main guidelines of leisure activity of teachers were determined. The majority of the teachers use leisure time to improve pedagogical skills, expand professional knowledge, study special scientific literature. In addition, in their free time, teachers read modern and classical fiction, are engaged in fine arts, photography, learn new foreign languages, visit theaters, museums, galleries, cinemas, play sports, etc. Undoubtedly, during leisure hours, teachers of higher education institutions often communicate with other people – colleagues, students, representatives of the media and other professions, participate in popular and science TV and radio programs, and so on. This allows them to effectively perform their professional and pedagogical activity and fruitfully improve it.

Key words: *higher education institution, University teacher, leisure, cultural and leisure activities, professional self-development, self-improvement of lecturers.*

Постановка проблеми. Дозвілєва активність викладача закладу вищої освіти (далі – ЗВО), під час якої відновлюється фізичний, емоційний, інтелектуальний ресурс особистості, безсумнівно, відіграє важливу роль у життєдіяльності педагога. Унікальна можливість чергування різних видів діяльності дозволяє планувати й раціонально використовувати робочий час, уникати стресових ситуацій, легко долати професійні деформації та інші негативні аспекти професійної діяльності (Архангельский, 2013). На сучасному етапі спостерігаємо недостатнє використання культурно-дозвілєвого потенціалу з метою професійного становлення та зростання викладачів ЗВО, планомірного й цілеспрямованого вдосконалення

їх наукової, методичної, дослідницької роботи. Отже, проблема виявлення позитивних можливостей та ефективних ресурсів культурно-дозвілєвої діяльності й усього дозвілєвого простору в професійному саморозвитку викладачів ЗВО є досить актуальною.

Аналіз досліджень. До проблеми дозвілєвої та соціально-культурної діяльності зверталися педагоги, психологи, культурологи, соціологи. Так, цікавими є публікації провідних фахівців світу, зокрема Е. Бабаєвої, Л. Жукової, Д. Карпівича. Учені роблять внесок у розроблення теорії неформальної освіти дорослих у ракурсі її потенціалу в «олюдненні» формальної освіти. Наукові праці останнього п'ятиріччя присвячені

використанню неформальної освіти (І. Іванова, В. Іванюшина), професійної освіти (Н. Суртаєва, О. Ройтблат). М. Аріарський, Є. Григор'єва, Ю. Красильников досліджують феномен дозвілля як соціально-культурної діяльності; В. Алеман, Г. Новікова, С. Климов студіювали проблеми організації дозвілля; А. Жарков, В. Чижиков, Н. Харченко вивчали технологічні аспекти культурно-дозвілдової діяльності; набули значущості й проблеми систематизації неформальної освіти дорослих, її економіки (О. Кузьмич). Дослідження дозвіллових технологій і їх розвитку в сучасній Україні здійснюють А. Вишняк, С. Килимистий. Як аспект дозвілдової проблематики зазначимо виокремлення виховного та соціально-педагогічного потенціалу дозвілля у працях О. Любченко, І. Яворської.

Мета статті – довести важливість культурно-дозвілдової діяльності та розкрити її роль у саморозвитку викладачів закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах високорозвиненого соціокультурного простору дозвілля є невід'ємною частиною збалансованого управління особистим часом і головним визначальним фактором, спрямованим на потреби людини. Завдяки зануренню в дозвіллову діяльність особистість, зокрема й викладач ЗВО, вибудовує соціальні відносини, очікує на позитивні емоції, набуває додаткових знань, навичок і вмінь (Сидоровська, 2017).

Найбільш важливими особливостями культурно-дозвілдової діяльності є усвідомлювана та стійка потреба особистості в такій діяльності; її різноплановість; наявність певної ієрархічної структури, рівні якої розподіляються з урахуванням психологічної, культурної та професійної значущості. До того ж мета, завдання та зміст дозвілдової діяльності визначаються особистістю залежно від її рівня розвитку, морального сприймання світу, культурного та духовного виховання. Реалізується ця діяльність шляхом цілеспрямованої організації з метою формування стійкого підґрунтя для переходу на вищий рівень.

Досліджуючи вищезазначені особливості та специфіку професійної діяльності викладача ЗВО, помічаємо такі суперечності: між стійкою потребою суспільства в підвищенні якості професійної діяльності викладачів і недостатнім використанням потенціалу дозвілдової діяльності з метою їх професійного розвитку; між необхідністю вдосконалення процесу професійного саморозвитку викладача під час дозвілдової діяльності та неефективністю наявних засобів, методів, форм і умов забезпечення оптимальності цього

процесу; між спрямованістю освітнього простору на розв'язання завдань професійного саморозвитку викладачів завдяки дозвілловій діяльності та їх непоінформованістю щодо її перспективних напрямків (Вековцева, 2014; Ярцев, 2004). Ці суперечності ініціюють пошук позитивних можливостей та ефективних ресурсів дозвілдової діяльності, необхідних для професійного саморозвитку викладача ЗВО.

Дослідники розглядають особистий професійний розвиток викладача ЗВО як процес збагачення професійних здібностей і особистісних якостей педагога у процесі його цілеспрямованої фахової діяльності (Вековцева, 2014). Варто зауважити, що процес професійного саморозвитку викладача ЗВО та досягнуті результати зумовлені бажанням і спроможністю викладача опанувати нові професійні ролі й провадити свою фахову діяльність на досить високому рівні та з неперервним прагненням до її вдосконалення, а також характером і ступенем реалізації професійного та соціокультурного досвіду як у практиці сучасної освіти, так і професійній практиці, під час якої відбувається внутрішній розвиток педагога.

З огляду на основні види фахової діяльності викладача ЗВО, головними напрямками його професійного особистого розвитку є самовдосконалення в науковій, методичній і дослідницькій сферах.

Щоб довести важливість дозвілдової активності під час професійного саморозвитку викладача ЗВО, необхідно з'ясувати, які фахові якості особистості найбільшою мірою впливають на цей процес. Їх доцільно розглядати в аспекті гностичних, комунікативних та організаційних видів особистісних якостей. Наприклад, гностичні якості особистості визначають обсяг і точність знань викладача ЗВО про дозвіллову сферу, наявні способи та ефективні форми організації та планування дозвілдової діяльності, про напрями та способи коригування, вдосконалення й адаптації досліджуваної діяльності в аспектах професійного саморозвитку педагога, про можливість використання структурних компонентів наукової, методичної, дослідницької видів діяльності в години дозвілля.

З метою забезпечення активної, цікавої професійної комунікації з колегами та студентами під час дозвілля звертаються до комунікативних якостей особистості, необхідних викладачеві не лише для спілкування, але й для попередження професійних деформацій, нівелювання негативних змін у поведінці та настрої.

Організаційні якості допомагають викладачу ефективно організувати не лише власну дозвіллову

активність, але й діяльність колег і студентів. До того ж організаційні якості забезпечують створення в дозвілєвій діяльності підґрунтя для професійного самовдосконалення викладача ЗВО в науковому, методичному та дослідницькому напрямках.

За нашим переконанням, досліджуючи дозвілєву діяльність як фактор професійного саморозвитку викладача ЗВО, не можна залишити поза увагою його індивідуально-творчий потенціал, оскільки він забезпечує певний поступальний рух усього суспільства. Індивідуально-творчий потенціал викладача, який має відповідні практичні навички і є компетентним в організації дозвілєвої діяльності, уможливує практичне використання позитивних зразків і норм дозвілєвої активності, котрі сприяють його професійному саморозвитку. З огляду на це можна стверджувати, що розвиток творчого потенціалу викладача ЗВО спрямований на реалізацію прагнення представити свої здібності в аспекті наукової, методичної та дослідницької діяльності (Асанова, 2011; Жарков, 2007; Илакавичус, 2014).

Безперечно, процес сприятливого розвитку індивідуально-творчого потенціалу викладача передбачає створення у ЗВО певних умов, найдоцільнішими з яких, за нашим переконанням, є такі:

- 1) спрямованість професійної діяльності викладача на розвиток творчої самореалізації;
- 2) актуалізація сприйнятливості до нового як показник творчої активності та ціннісного ставлення викладача до творчості;
- 3) розвиток якостей творчої особистості, умінь викладачів ЗВО під час рефлексивно-оцінної діяльності;
- 4) оцінка й удосконалення творчого стилю у провадженні професійно-педагогічної діяльності.

Індивідуально-творчий потенціал викладача ЗВО треба досліджувати у взаємозв'язку з мотиваційною, емоційною та діяльнісною сферами особистості, оскільки ступінь розвитку такого потенціалу визначається інтеграцією зазначених сфер.

У процесі професійного саморозвитку викладача ЗВО вагома роль належить тьюторській підтримці дозвілєвої діяльності педагогів. Тьюторами можуть виступати кваліфіковані колеги – досвідчені представники наукових спільнот, педагогічних професійних асоціацій, які вивчають проблеми професійного саморозвитку викладача в дозвілєвій діяльності. Тьютори готують презентації різних форм дозвілєвої діяльності, про-

водять аналіз її необхідних видів, активно залучаючи викладачів до організованого професійно орієнтованого дозвілля. Крім того, очікується певний виховний вплив, пов'язаний з усвідомленням особистістю значущості та необхідності включення аспектів професійного саморозвитку в процес дозвілєвої активності.

На думку деяких дослідників, система підвищення кваліфікації, реалізована безпосередньо в освітньому просторі ЗВО, також має величезний ресурс для організації та проведення дозвілєвих програм із колегами та спільних заходів, покликаних забезпечити стійкий процес професійного саморозвитку. Саме в таких умовах можна провести ґрунтовний і кваліфікований аналіз результатів дозвілєвої діяльності та передбачити заходи, спрямовані на особистісне та професійне самовдосконалення викладача ЗВО.

Досліджуючи проблему саморозвитку викладачів ЗВО під час дозвілєвої діяльності, варто звернути особливу увагу на мотиваційний компонент, оскільки саме він передбачає з'ясування мотивів цієї діяльності та визначає фактори, що зумовлюють досягнення професійних цілей завдяки культурно-дозвілєвому потенціалу, а отже, відіграє важливу роль в організації дозвілєвої діяльності, спрямованої на особистий розвиток викладача в науковій, методичній, дослідницькій та інших видах професійної діяльності.

Зважаючи на те, що мотиви діяльності є найбільш складним психологічним феноменом, процесуальні мотиви дозвілєвої діяльності варто вивчати з позиції цінностей. У досліджуваному аспекті ціннісні орієнтації викладача ЗВО ґрунтуються на сприйнятті його дозвілєвої діяльності як професійно значущої, усвідомленні доцільності обрання відповідного її виду, стійкому прагненні до вдосконалення дозвілєвого простору в напрямі професійного розвитку, актуалізації процесу фахового зростання завдяки визнанню дозвілєвої діяльності провідною ціннісною орієнтацією процесу самовдосконалення.

Отже, мотиваційний компонент є певним підґрунтям під час планування й організації дозвілєвої активності викладача, покликаним удосконалювати найбільш затребувані професійні якості особистості викладача ЗВО, що сприятимуть досягненню цілей його фахової діяльності.

Результати опитування, проведеного з метою з'ясування основних напрямів культурно-дозвілєвої діяльності викладачів ЗВО, показали, що більшість із них використовує дозвілля з метою вдосконалення педагогічної майстерності, розширення професійних знань і навичок, вивчення додаткової

та спеціальної наукової літератури. Це свідчить про те, що професійне самовдосконалення в дозвіллевій діяльності викладача ЗВО посідає вагоме місце. Наступну за значущістю сходинку, згідно з опитуванням, займає інтелектуально-творчий розвиток у дозвіллевій діяльності. У вільний час викладачі читають сучасну та класичну художню літературу, займаються образотворчим мистецтвом, фотографією, опановують нові іноземні мови, відвідують театри, музеї, галереї, кіно і т. ін.

Безперечно, в години дозвілля викладачі ЗВО досить часто спілкуються з іншими людьми – колегами, студентами, представниками ЗМІ й інших професій, беруть участь у науково-популярних теле- й радіопередачах тощо. Комунікація в дозвіллевій діяльності відбувається шляхом обміну професійним досвідом, знаннями, результатами професійної діяльності. Як показало опитування, дозвілля викладачів ЗВО нерозривно пов'язане з активним відпочинком і заняттями спортом. Це дає їм змогу ефективно налаштуватися на профе-

сійно-педагогічну діяльність і плідно її вдосконалювати.

Висновки. Отже, результати опитування дали змогу визначити головні орієнтири культурно-дозвіллевої діяльності викладача ЗВО, головна роль серед яких відведена професійному саморозвитку. Ефективність культурно-дозвіллевої діяльності, спрямованої на фахове самовдосконалення викладача, підвищується, якщо забезпечується одночасний розвиток гностичних, комунікативних та організаційних якостей особистості, якщо активно використовується індивідуально-творчий потенціал викладача ЗВО з урахуванням мотиваційної, емоційної та діяльнісної сфер професійного зростання особистості, якщо реалізується цілеспрямована та кваліфікована підтримка тьюторів під час опанування та вдосконалення професійно орієнтованих видів дозвіллевої діяльності викладача ЗВО й уможливується його інтелектуально-творчий розвиток, активний відпочинок, задовольняються комунікативні потреби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архангельский Г. Время на отдых: для тех, кто много работает. Москва : Альпина Паблшер, 2013. 184 с.
2. Асанова И. М., Дерябина И. М. Организация культурно-досуговой деятельности: учебник для студентов учреждений высш. проф. образования. Москва : Академия, 2011. 192 с.
3. Вековцева Т. А. Стратегия досуга преподавателя вуза в современных условиях. *European Social Science Journal*. 2014. № 5–2 (44). С. 96–98.
4. Жарков А. Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности. Москва : Изд. дом МГУКИ, 2007. 480 с.
5. Илакавичус М. Р. Культурно-досуговая деятельность взрослого человека как стартовая площадка возобновления образования. *Вектор науки ТГУ*. 2014. № 1. С. 231–234.
6. Сидоровська Є. А. Дозвіллева діяльність як чинник формування життя людини в соціокультурному просторі XXI ст. *Питання культурології*. Київський національний університет культури і мистецтв. 2017. № 33. С. 198–205.
7. Ярцев А. А. Досуговая деятельность как фактор профессионального становления будущего педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Нижний Новгород, 2004. 152 с.

REFERENCES

1. Arkhangel'skiy G. Vremya na otdykh: dlya tekhn, kto mnogo rabotayet [Time to relax: for those who work hard]. M.: Al'pina Pablisher, 2013. 184 p. [in Russian].
2. Asanova I. M., Deryabina S. O. Organizatsiya kul'turno-dosugovoy deyatel'nosti [Organization of cultural and leisure activities]. M.: Akademiya, 2011. 192 p. [in Russian].
3. Vekovtseva T. A. Strategiya dosuga prepodavatelya vuza v sovremennykh usloviyakh [University teacher's leisure strategy in modern conditions]. *European Social Science Journal*. 2014. № 5–2 (44). Pp. 96–98. [in Russian].
4. Zharkov A. D. Teoriya i tekhnologiya kul'turno-dosugovoy deyatel'nosti [Theory and technology of cultural and leisure activities]. M.: Izd. dom MGUKI, 2007. 480 p. [in Russian].
5. Ilakavichus M. R. Kul'turno-dosugovaya deyatel'nost' vzroslogo cheloveka kak startovaya ploshchadka vozobnovleniya obrazovaniya [Cultural and leisure activities of an adult as a launching pad for renewal of education]. *Science vector TGU*. 2014. № 1. Pp. 231–234. [in Russian].
6. Sydorovska Ye. A. Dozvilleva diialnist yak chynnyk formuvannia zhyttia liudyny v sotsiokulturnomu prostori XXI st. [Leisure activities as a factor of developing human life in the socio-cultural space of the XXI century]. *Questions of culturology*. Kyiv National University of Culture and Arts. 2017. № 33. Pp. 198–205 [in Ukrainian].
7. Yartsev A. A. Dosugovaya deyatel'nost' kak faktor professional'nogo stanovleniya budushchego pedagoga [Leisure activities as a factor of the professional formation of the future teacher]: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Nizhniy Novgorod, 2004. 152 p. [in Russian].